

แนวคิดสตรีนิยมและประสบการณ์ กับอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์

โสภิตา วีรกุลเทวัญ
Sopida Weerakultawan

นักวิจัยอิสระ / Independent Researcher

Received: 13th February 2020

Revised: 14th April 2020

Accepted: 14th May 2020

บริบทของสตรีนิยมและสตรีศึกษาในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ถึง 2550 :

อาจกล่าวได้ว่า เวลานั้นวงการสตรีนิยมและสตรีศึกษาในประเทศไทยมีความตื่นตัวอย่างกว้างขวาง ในแวดวงการศึกษาทั้งสองสถาบันที่เปิดสอนและมีการจัดสัมมนา เสวนา บ่อยครั้ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกั้วสถาบันการศึกษาที่มีประเด็นเรื่องหญิงชายของผู้คนมากหน้าหลายตา เรียกได้ว่า เกือบทุกวงการล้วนมีผู้หญิงแถวหน้าที่ลุกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์ความสัมพันธ์หญิงชายอย่างคึกคัก

หากจำกันได้เวลานั้น สังคมไทยมีมหาบัณฑิตด้านสตรีศึกษาจากสำนักทำพระจันทร์ที่กระตือรือร้นมากท่านหนึ่ง คือ ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ซึ่งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดขอนแก่น เสนอไปยังกรมการสตรี เด็ก เยาวชนและครอบครัว ให้มีการพิจารณาปลดป้าย ‘สตรีห้ามเข้าใกล้พระธาตุ’ กระแสในเวลานั้นก็ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นผ่านหน้าสื่อและมีการจัดเสวนาเปิดมุมมองหลายด้าน

ขณะที่รายการโทรทัศน์ช่วงนั้นมีรายการผู้หญิงถึงผู้หญิง ซึ่งพิธีกรชื่อดังคือ กาละแมร์ พัชรศรี เบญจมาศ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง ผู้ชายเลวกว่าหมาและไม่ได้มาจากดาวอังคาร จนได้รับฉายาว่าเป็น “นักเขียนที่แฉเกิดบนศพผู้ชายหลายคน” คำ ผกา ในเวลานั้นเป็นเจ้าของคอลัมน์กระตุกตอกทอง และออกหนังสือ รวมบทวิจารณ์วรรณกรรมแนวเฟมินิสต์ที่อื้อฉาวแห่งยุค นางแบบถ่ายภาพเปลือยขึ้นปกนิตยสารจีเอ็ม ตลอดจนการให้สัมภาษณ์ถึงรสนิยมทางเพศอย่างตรงไปตรงมา แวดวงสตรียังมีปวีณา หงสกุล นักการเมืองหญิง ผู้ต่อสู้พิทักษ์เรื่องการเอาผิดเอาเปรียบทางเพศต่อผู้หญิงและเด็ก เธอพร้อมบุกไปหลายช่องเพื่อ “rescue” บรรดา “เหยื่อ” ของการค้าประเวณี

ภคพร สันทาลุณย์ ผู้แจ้งความอดีตรัฐมนตรีสมบัติ อุทัยสง่าง ว่าโดนข่มขืน สื่อมวลชนลงข่าวว่า “องค์กรสตรีฮือ ภคพรหญิงยอดนักสู้”¹ ต่อมาศาลชั้นต้นพิพากษาจำคุกข้อหาแจ้งความเท็จหมิ่นประมาท และเมื่อต้นปี 58 ศาลฎีกาส่งจำคุกสามปี

ในวงวิชาการเรามีวีระดา สมสวัสดิ์ รองศาสตราจารย์ผู้ก่อตั้งศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประธานหลักสูตรสตรีศึกษาแห่งแรกในประเทศไทย และได้รับการยกย่องเป็น “ยอดหญิง” และเป็นผู้ประกาศว่า “สังคมที่ปลดการค้าประเวณีเป็นอุดมการณ์หนึ่งของนักสตรีนิยม”

ห้วงเวลาดังกล่าวศูนย์สตรีศึกษามีบทบาทสำคัญในการอบรมผู้นำสตรีรากหญ้า อาสาสมัครกฎหมายเพื่อผู้หญิง อบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา ผู้เขียนจำได้ว่ามี ผู้นำหญิง

¹ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ปีที่ 54 วันเสาร์ที่ 8 กุมภาพันธ์ 2546

รากหญ้าท่านหนึ่งแสดงความเห็นว่า การเข้าร่วมอบรมหลายครั้งที่ผ่านมานับเป็นเรื่องที่มีคุณูปการอย่างยิ่งทำให้ผู้หญิงได้รับการปลดปล่อยและเมื่อตนเองกลับไปบ้านเริ่มตั้งคำถามกับสามีและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งคนในชุมชนบอกว่าเธอเปลี่ยนไป เธอสารภาพว่า บางครั้งเธอไม่รู้ว่าจะจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างไร เพราะด้านหนึ่งเธอเองเห็นด้วยกับการอบรมว่าผู้ชายได้สร้างปัญหาจริง แต่เธอไม่รู้จักต่อสู้กับ (ความคิดของ) ผู้ชายที่เป็นสามี ตลอดจนผู้ชายที่เป็นผู้นำชุมชนเหล่านั้นอย่างไร

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ในความเคลื่อนไหว

ท่ามกลางความตึกคักในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นความสัมพันธ์หญิงชายในเวลานั้น อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ทำหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็งหลายอย่าง นับตั้งแต่อ่านหนังสือเกี่ยวกับเฟมินิสต์จำนวนมากเพื่อขยายความรู้เหล่านั้นมาสอนในวิชาต่าง ๆ ให้กับนักศึกษาทั้งที่เป็นนักศึกษาในสาขาพัฒนาสังคม และนักศึกษาหลักสูตรสตรีศึกษาเอง ห้องสมุดศูนย์สตรีศึกษาว่ากันว่า เป็นห้องสมุดที่มีหนังสือเฟมินิสต์สายต่าง ๆ มากที่สุดในประเทศไทย อาจารย์ได้สนับสนุนให้นักศึกษาทำวิทยานิพนธ์ด้วยมุมมองสตรีนิยม นอกเหนือจากการเป็นวิทยากรอบรมผู้นำสตรีและอาสาสมัครนักกฎหมาย ในห้องประชุมศูนย์สตรีศึกษาเป็นสถานที่ประจำที่ใช้ในการอบรม

ท่านเคยแนะนำลูกศิษย์ในช่วงเริ่มต้นที่มาปรึกษาวิทยานิพนธ์ว่า “ถ้าคนอื่นเขาเดินไปทางขวา ให้คุณเดินไปทางซ้าย คุณจะได้เห็นอะไรที่เขาไม่เคยเห็น ไม่เคยมอง แต่หากคุณเดินไปแล้ว ไม่พบอะไร คุณยังกลับมาเดินในทางเดียวกับเขาได้อยู่

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ สนใจเรื่องอคติทางเพศในการสร้างองค์ความรู้ เช่น อคติทางเพศในงานศึกษาทางมานุษยวิทยา ซึ่งท่านสะท้อนเรื่องนี้ให้ลูกศิษย์ฟังว่า นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับการศึกษาพิธีกรรมของชุมชนก่อนจะออกไปล่าสัตว์ เนื่องจากดูมีสีสัน มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ฯลฯ ในขณะที่ละเลยการบันทึก การศึกษา บทบาท และหน้าที่การเก็บผลไม้ พืชผัก ของป่าเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้หญิง ซึ่งมีความสำคัญในแง่ของการยังชีพของคนในชุมชนระหว่างที่กลุ่มผู้ชายออกไปล่าสัตว์ อาหารที่ได้จากการล่าสัตว์ของผู้ชายนำมาเป็นอาหารให้กับคนในชุมชนได้น้อยวันกว่าด้วยซ้ำไป

ข้อคิดดังกล่าวนับเป็นภาพแทนความทรงจำของลูกศิษย์หลายคน ที่อาจารย์หยิบยกให้ได้มอง ได้เรียนรู้ ซึ่งลูกศิษย์หลายคน เรียกสิ่งที่ท่านถ่ายทอดว่าเป็น “ขบถ” กับความคิดและองค์ความรู้เดิมที่มีอคติทางเพศแฝงอยู่

ประเด็นเรื่องอคติทางเพศ และความมีอคติในเรื่องหญิงชายต่อปรากฏการณ์

ต่าง ๆ ในสังคม นับเป็นแว่นตาสำคัญที่อาจารย์พยายามถ่ายทอดและชี้ชวนให้ลูกศิษย์มองเห็น ทะลุ ทะลวง และแว่นตานี้ได้ติดตัวไปในการทำงานในเวลาต่อมา²

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ กับประสบการณ์ของผู้หญิง

อาจารย์สนับสนุนแนวคิดของนักสตรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้หญิงเป็นอย่างมาก และเห็นความสำคัญในการเปลี่ยนประสบการณ์เป็นทฤษฎีและถือว่ามันเป็นภารกิจของนักสตรีนิยมเลยทีเดียว อาจารย์มองว่า ในทางวิชาการ นักสตรีนิยมจะต้องทำการประเมินประสบการณ์ของผู้หญิงกันใหม่ในสถานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิธีวิทยา และทฤษฎีของสังคมศาสตร์ โดยต้องยอมรับว่าสตรีนิยมถือว่าการประสบการณ์ชีวิตจริงของผู้หญิงมีความเป็นการเมืองอย่างเข้มข้นและสำคัญยิ่งยวด

อาจารย์มักจะเน้นอยู่บ่อยครั้งว่า มีความแตกต่างมากมายระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ในเชิงประสบการณ์ที่ไม่สามารถปฏิเสธได้เลย ที่เห็นชัดเจนที่สุดคือ เรื่อง เพศวิถี (sexuality) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เช่น ความรัก ความปรารถนา อารมณ์ ความรู้สึก เพศสัมพันธ์ การมีความสุขทางเพศ สุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ การมีประจำเดือน (การหมดประจำเดือน-ผู้เขียน) การตั้งท้อง การแท้งลูก การเกิดลูก การเลี้ยงดูลูก โรคร้ายที่เกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ ฯลฯ ซึ่งนักสตรีนิยมพูดถึงประสบการณ์การถูกกดขี่เหล่านี้ในความสัมพันธ์ทางสังคมของความเป็นลูกสาว ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย เป็นต้น นอกจากนี้อาจารย์ยังเห็นว่า ผู้หญิงแต่ละคนมีประสบการณ์ในชีวิตที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่ของสังคม วัฒนธรรม ต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ชนชั้น ต่างวัย รวมทั้งต่างกันทางสรีระร่างกาย

อาจจะด้วยเหตุนี้เองกระมัง อาจารย์จึงสนับสนุนงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทในหลักสูตรสตรีศึกษาจำนวนมากในการบันทึกประสบการณ์ของผู้หญิงโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ไม่มีพื้นที่ในกระแสหลัก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ ม้ง เมี่ยน ลีซู อาข่า รวมทั้งแรงงานอพยพทั้งในประเทศไทยและลาว ซึ่งมีนักศึกษาจากลาวมาเรียนที่สตรีศึกษาอย่างต่อเนื่องหลายปี

และเป็นที่น่าสนใจว่า ในช่วงทศวรรษ 2550 มีวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสตรีศึกษา ใช้กรณีศึกษาผ่านประสบการณ์ของผู้หญิงคนหนึ่งหรือเป็นการศึกษาผ่านผู้หญิงคนเดียว จำนวนหลายเล่ม เช่น กระบวนการสร้างตัวตนของนักบวชคาทอลิกหญิงปกากะญอคนหนึ่งในการบริหารเปลี่ยนแปลงสังคมไทย การศึกษาหญิงชนชั้นกลางคนหนึ่งที่กำลังมา

² บทสนทนาระหว่างผู้เขียนกับนิวัตร สุวรรณพัฒนา

เป็นแม่ที่เลี้ยงลูกโดยลำพังในสังคมไทย เป็นต้น³

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ยังได้ให้ข้อสังเกตว่า เรื่องเพศวิถีหรือ sexuality เป็นเรื่องที่แทบจะไม่มีการศึกษาวิจัยในสังคมไทยในแนวสังคมวิทยาโดยเฉพาะสตรีศึกษาที่ใช้วิธีคิดแบบสตรีนิยมเลยก็ว่าได้⁴ นั่นเป็นข้อสังเกตของอาจารย์ในช่วงกลางทศวรรษ 2550

ความรู้ในแนวสตรีนิยมสำหรับอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์

จะต้องเป็นความรู้ที่วิพากษ์ความรู้ที่มีลักษณะหรือมีฐานรากมาจากจารีตและสังคมจารีต ทั้งนี้อาจารย์ไม่ได้มองว่า ความรู้ชุดเก่าตามจารีตนั้นไม่ถูก หากแต่เป็นชุดความรู้ที่เกิดจากบริบทต่าง ๆ ของสังคมจารีตในอดีต เมื่อบริบทต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป หากยังนำความรู้ชุดเดิมมาใช้ก็อาจถูกวิพากษ์วิจารณ์และถูกปฏิเสธ ชัดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นนักวิจัยแนวสตรีนิยมจึงต้องมีหน้าที่ในการผลิตสร้างความรู้ วิจัยในลักษณะวิพากษ์จารีต⁵ ดังนั้นสำหรับอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ แล้ว ผู้หญิงที่มีเอชไอวี ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ผู้หญิงที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้หญิงที่ตั้งท้องไม่พร้อม ผู้หญิงบริการ ฯลฯ ล้วนสามารถเป็น “ผู้รู้” ได้ทั้งสิ้น และสตรีศึกษาควรทำหน้าที่เปิดพื้นที่หรือเวทีให้การเมืองเรื่องความรู้ เป็นความรู้ที่มีเพศสภาวะ⁶

ความรู้แนวสตรีนิยม ยังช่วยในการเคลื่อนไหวต่าง ๆ โดยมุ่งหวังจะปลดปล่อยผู้หญิงให้หลุดพ้นจากการกดขี่ต่าง ๆ และด้วยเหตุนี้เอง นักสตรีนิยมจึงจำเป็นต้อง “รู้” ประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้หญิงและสถานการณ์ที่แวดล้อมชีวิตพวกเขา และจะต้องไม่ใช่ “รู้” อย่างผิวเผินแต่จะต้องรู้ให้ซึ่งถึงนัยต่าง ๆ หลากหลายด้านของโครงสร้างสังคมที่ แตกต่าง ซับซ้อนและเคลื่อนไหว ของการกดขี่ และการทำให้ผู้หญิงเป็นชายขอบของอำนาจดังกล่าว

นอกจากนี้อาจารย์ยังเห็นว่า สตรีนิยมต้องสามารถอธิบายถึง การหายไปของ ผู้หญิง ทั้งในฐานะที่เป็น “ผู้รู้” กับ “ผู้ถูกรู้” ในความรู้สาธารณะ คำถามง่าย ๆ คือ ผู้หญิงหายไปไหน ทำไมผู้หญิงจึงไม่ค่อยมีบทบาทในการผลิตสร้างความรู้ ซึ่งในประเด็นนี้ อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ นับเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังในการผลักดันให้งานพัฒนาหันมาให้ความ

³ อารียา จีนมหันต์. 2552. “การกลายมาเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกโดยลำพังในสังคมไทย : กรณีศึกษาหญิงชนชั้นกลางคนหนึ่ง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เพชรสาร สมองพุทธชิน. 2554. “กระบวนการสร้างทางสังคมของความเป็นแม่ในสังคมลาวที่กำลังเปลี่ยนไป”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

⁴ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2555) เล่าเรื่องเบื้องต้น สตรีศึกษา สตรีนิยม. หน้า 219.

⁵ อ่างแล้ว หน้า 118.

⁶ อ่างแล้ว หน้า 236.

สำคัญกับมุมมองเรื่องเพศสภาพในการจัดการทรัพยากร

เพราะฉะนั้นสำหรับอาจารย์แล้ว “สตรีนิยม ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เลย”

สตรีนิยมกับผู้ชาย

ช่วงทศวรรษ 2540 ที่เฟมินิสต์ในไทยครึกครื้นและแบ่งบาน คำถามเกี่ยวกับเฟมินิสต์มีมากมาย หนึ่งในคำถามนั้นคือ เฟมินิสต์เป็นพวกต่อต้านผู้ชายไหม ?

ครั้งหนึ่ง เด็กน้อยในงานเขียนของอาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอานันท์⁷ ถามหญิงสาวนางหนึ่งว่า

“เฟมินิสต์คืออะไรครับ”

เด็กน้อยได้รับคำตอบว่า

“...คือผู้หญิงที่ต่อสู้ต่อต้านคัดค้านการเอาเปรียบทางเพศทุกชนิด”

อัจฉริยะตัวเล็กยิ้มกว้าง “เข้าใจละครับ” แล้วถามต่อว่า “ถ้าฉันคนที่ชอบต่อต้านผู้ชาย อยากทำทุกอย่างเหมือนผู้ชาย เรียกว่าอะไรครับ” ด้วยรอยยิ้มที่กว้างขวางกว่าเดิม แกเสนาขึ้นว่า

“เรียกว่า เฟมีน้อย ได้ไหมครับ”

บทสัมภาษณ์อีกชิ้นหนึ่งของนักมานุษยวิทยาชายที่ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับเฟมินิสต์ที่ไม่ได้จำกัดอยู่กับเพศหญิงเท่านั้น คือ บทสัมภาษณ์ของศ สันตสมบัติ ศาสตราจารย์ด้านมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้แง่มุมเกี่ยวกับตัวเองกับบทบาทของเฟมินิสต์ว่า “ผมคิดว่าความเป็นเฟมินิสต์ ไม่ใช่อยู่เฉย ๆ อ่านหนังสือแล้วเป็นเฟมินิสต์ เฟมินิสต์ไม่ใช่เรื่องทางสติปัญญาแต่เป็นเรื่องอารมณ์ที่เห็นอกเห็นใจและรู้สึกถึงความอยู่ดีธรรมทางสังคม”

สำหรับอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ มองว่า ความเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นไม่ได้มาจากสวรรค์หรือฟ้าประทาน แต่มาจากการต่อสู้ คำถามคือ ต่อสู้กับอะไร ? ต่อสู้กับการจัดการทางสังคมหรือการจัดระบบสังคมที่มีการกดขี่ผู้หญิง

ดังนั้น สตรีนิยมจึงไม่ใช่การต่อสู้กับผู้ชายโดยตรงไปตรงมา แบบที่บางคนเข้าใจ นอกเสียจากว่า ผู้ชายคนนั้นหรือกลุ่มนั้นหรือผู้ชายทั้งหมดเป็นผู้ที่สร้างและ

⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2547) “เฟมินิสต์?” ใน ถึงเว้น ไม่เห็นวรรค. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี.

⁸ “หัวใจพ่อได้จากแม่” บทสัมภาษณ์ศ สันตสมบัติ ในจุดประกาย เสาร์สวัสดี. ฉบับที่ 42 วันเสาร์ที่ 11 มีนาคม 2543.

ดำรงรักษาไว้ซึ่งสังคมที่กดขี่ผู้หญิง นั้นแหละจึงจะเป็นการต่อสู้กับผู้ชาย แต่เป็นผู้ชาย ในฐานะที่เป็นเพศภาวะ และมีอุดมการณ์หรือวิถีคิดและการกระทำในแบบที่เรียกว่า sexism ซึ่งอาจารย์แปลว่า เพศนิยม และ patriarchy หรือปิตาธิปไตย

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ เป็นเฟมินิสต์แนวไหน ?

ในมุมมองของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ สตรีนิยม ทั้งในด้านที่เป็นทฤษฎีและในด้านที่เป็นการกระทำหรือปฏิบัติการทางการเมืองในลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวที่มีกิจกรรมนั้น เป็นพหุพจน์ (plural) ผสม (mixed) และเคลื่อนตัว (moving) มีการผสมผสานตลอดเวลาและหยิบยืมแนวทางการคิดจากหลากหลายทฤษฎี...ดังนั้น จึงไม่จำเป็นสำหรับนักสตรีนิยมที่จะระบุว่าตนเป็นนักสตรีนิยมแนวไหน แนวนี้พร้อมกันนั้นก็ตัดคนอื่นออกไปจากความเป็นนักสตรีนิยมเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่ทำกันแล้ว ลักษณะผสมผสานหรือบูรณาการ (Integrative) ที่สามารถยก “ประเด็น” เรื่องนั้นเรื่องนี้มาคิดวิพากษ์และปฏิบัติการโดยไม่ยึดติดกับกรอบใดกรอบหนึ่งได้ เช่น นักสตรีนิยมสามารถ “จับ” ประเด็นสิทธิ สุขภาวะ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ความรุนแรง และอื่น ๆ มา “ทำ” ได้ควบคู่หรือผสมผสานกันไปเช่นนี้ถือว่าเป็นจุดแข็งของสตรีนิยมในปัจจุบัน⁹

ขบวนการเคลื่อนไหวของเฟมินิสต์

มุมมองของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ เห็นว่า ขบวนการเคลื่อนไหวหรือ movement เป็นแบบแผนของการกระทำต่าง ๆ ซึ่งเกิดเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถรับรู้ได้ในบริบทของมันว่า เป็นพลังอย่างหนึ่งที่กำลังวิพากษ์และเปลี่ยนแปลงอย่างมีสาระสำคัญต่อการจัดระบบสังคมที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น¹⁰ การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง เป็นการต่อสู้เรื่องความคิด และความรู้พื้นฐานของอัตลักษณ์ กล่าวคือ เป็นการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ ซึ่งอัตลักษณ์ไม่ได้มีแต่อัตลักษณ์ทางเพศ เพศสภาวะเท่านั้น หากมีอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ (วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ) อัตลักษณ์ทางชนชั้น ช่างวัย ลักษณะทางร่างกายและอื่น ๆ อีกมากมาย เนื่องจากอัตลักษณ์เหล่านี้ดำรงอยู่ร่วมกันในตัวคน ๆ หนึ่ง คนกลุ่มหนึ่ง ฉะนั้นปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มคนก็ดี จึงมีหลายอัตลักษณ์หรือพหุอัตลักษณ์ ที่สอดรับและขัดแย้งกันไปมากก็ได้

⁹ อ้างแล้ว หน้า 98.

¹⁰ อ้างแล้ว หน้า 173.

สำรวจความเคลื่อนไหวของเฟมินิสต์ช่วงปลายทศวรรษ 2550 ถึงต้นทศวรรษ 2560

ผู้เขียนได้ขึ้นต้นการนำเสนอเรื่องนี้ ด้วยบริบทของสตรีนิยมในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ถึงต้นทศวรรษ 2550 จึงขอปิดท้ายด้วยการสำรวจความเคลื่อนไหวของเฟมินิสต์ในช่วงหลัง ซึ่งมีข้อสังเกตว่า Performance ของเฟมินิสต์ค่อนข้างซบเซาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในความหมายที่ว่า เป็นพลังในการวิพากษ์วิจารณ์ต่อระบบของสังคมที่เบาบางลง หลายครั้งที่เกิดปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนอคติทางเพศอย่างแจ่มชัด โดยเฉพาะในบริบททางการเมือง เรามักได้ยินเสียงถามหาเฟมินิสต์ไทยปรากฏขึ้นเป็นระยะ ๆ

ขณะที่อคติทางเพศ ยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง ประเด็นเพศยังถูกนำมาใช้โจมตีทางการเมือง เสรีภาพในการแต่งกายกับการคุกคามทางเพศเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และโลกออนไลน์ หนังสือพิมพ์หัวเขียวเมื่อเร็ว ๆ นี้ ยังสามารถพาดหัวด้วยการใช้คำว่า “รักร่วมเพศ”

ในการอบรมหัวข้อ “ความแตกต่างทางเพศนำมาเป็นสาเหตุของการรังแกได้หรือไม่” ในโรงเรียนประถมแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี เด็กชายที่เข้าอบรมยังเขียนบนแผ่นกระดาษถึงคาดหวังว่า ให้ผู้หญิงเลี้ยงลูก ทำอาหาร ล้างจาน กวาดบ้าน ให้นมลูก ฯลฯ ส่วนเด็กผู้หญิงคาดหวังให้ผู้ชายเป็นเสาหลักของครอบครัว ทำงานหาเลี้ยง หาเงิน ฯลฯ แม้ในความเป็นจริง ชีวิตของผู้หญิงหลายรุ่นต่างเป็นผู้หาเลี้ยงหลักมานานแล้ว

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของกิจกรรมหรือการส่งเสียงว่าด้วยเรื่องราวการเอารัดเอาเปรียบทางเพศ การเลือกปฏิบัติ ตลอดจนอคติต่าง ๆ ของผู้หญิงรุ่นใหม่กลับพบว่า พื้นที่หน้าเฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ ได้เป็นแพลตฟอร์มสำหรับผู้หญิงและกลุ่มหลากหลายทางเพศในการส่งเสียง สร้างความเข้าใจใหม่ หรือเปิดโปงความไม่เป็นธรรมระหว่างเพศที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของนักศึกษาหญิง หนึ่งในผู้ต้องหาข้อหาฝ่าฝืนคำสั่ง คสช. เรื่องการห้ามชุมนุม เนื่องจากเธอและเพื่อนนั่งรถไฟไปตรวจสอบทุจริตอุทยานราชภักดิ์ โดยเขียนเล่าประสบการณ์ในแดนแรกรับเผยแพร่ในเฟซบุ๊กส่วนตัวเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2559¹¹ สะท้อนการปฏิบัติที่เข้าข่ายทำอนาจาร สื่อมวลชนได้นำไปเผยแพร่ ต่อมาเครือข่ายองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิผู้หญิงและความเป็นธรรมทางสังคม ได้ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงรัฐบาลกรณีการค้นตัวผู้ต้องขังหญิง

¹¹ https://www.matichon.co.th/politics/news_118154

นอกจากนี้ ยังมีกรณีการเผยแพร่ในหน้าเฟซบุ๊กของนักศึกษาหญิงเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศโดยนักศึกษาชายรุ่นพี่¹² อันนำมาสู่การพูดคุยถึงบทบาทของครอบครัวข้างสังคมและหน่วยงานของรัฐในการคุ้มครองผู้เสียหายและอำนวยความสะดวก ซึ่งในที่สุดทางมหาวิทยาลัยได้มีคำสั่งลงโทษนักศึกษาที่กระทำผิดวินัย ซึ่งกรณีนี้ นักศึกษาที่นำเรื่องราวมาเปิดเผย ได้ให้เหตุผลว่า

“การที่เราโพสเรื่องนี้ไม่ได้ต้องการประจานคนที่กระทำผิด แต่ต้องการ empower คนที่เป็นเหยื่อในเหตุการณ์ล่วงละเมิดทางเพศให้กล้าออกมาพูด ซึ่งการออกมาพูดมีราคาที่ต้องจ่ายแน่นอน แต่เราต้องอยู่กับมันให้ได้ ต้องเข้มแข็งและกล้าที่จะพูด อย่าลืมนะ เรามีสิทธิเต็มที่ คนที่เสียหายมีสิทธิที่จะดำเนินการเอาผิดกับคนที่กระทำความผิด”

หรือตัวอย่างล่าสุด ในช่วงวันสตรีสากล ปี 2562 ได้มีผู้ทวีตข้อความเกี่ยวกับราคาผ้าอนามัยที่ทำให้ผู้หญิงต้องแบกรับภาระในการใช้จ่าย และได้รับการขานรับทวีตถึงสามหมื่นครั้งในสี่ชั่วโมง ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกร่วมของคนจำนวนมากไม่น้อย และในเวลาต่อมา ก็เริ่มมีการทำข้อมูลเผยแพร่ในสื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายของผู้หญิงในทวีปต่าง ๆ ที่มีฐานรายได้แตกต่างกันไป

และแน่นอนว่า movement ของ hashtag Metoo ในช่วงสองปีที่ผ่านมา ก็เป็นปรากฏการณ์ไปทั่วโลกที่ดึงคนทุกเพศทุกวัยเข้าร่วมด้วย นอกจากนี้ยังมีการทำแคมเปญ Period Emoji ไว้อธิบายแทนความรู้สึกในช่วงการมีประจำเดือนของผู้หญิง

ตลอดจนความเคลื่อนไหวภายใต้ชื่อ Escape the corset ของคนรุ่นใหม่ในเกาหลีใต้¹³ ที่ปลดปล่อยตัวเองจากนิยามความงามที่เพศชายเป็นผู้กำหนด

ผู้เขียนขอปิดท้ายบทความชิ้นนี้ด้วยข้อเขียนของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่ว่า

“สตรีนิยมในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีความหลากหลาย และแตกต่างกัน ไม่มีขบวนการเดียวและไม่ได้มีเป้าหมายที่เหมือนกันและคงที่อยู่ตลอดเวลา แต่เปลี่ยนไปได้เรื่อย ๆ ตามเงื่อนไขของสิ่งที่พวกเขากำหนดว่าเป็นปัญหาสำคัญในช่วงเวลาและในสถานที่นั้น ๆ

สตรีนิยม ไม่ใช่อะไรง่าย ๆ หยุดอยู่กับที่ เช่นเดียวกับสังคมและชีวิตมนุษย์ที่อยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม

และนักสตรีนิยม คือ ผู้ทำการเปลี่ยนแปลง”

¹² <https://www.posttoday.com/life/healthy/511954>

¹³ <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/26/escape-the-corset-south-korean-women-rebel-against-strict-beauty-standards>